

КАЗНАЧЕСВ Д.Г., кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.54

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Розглянуто історичні аспекти виникнення та існування торгівлі людьми в різні часи, ставлення до неї з боку влади, поширення цього явища в різні історичні періоди розвитку і в різних країнах.

Ключові слова: історичні аспекти, торгівля людьми, торгівля жінками, рабство, работоргівля, проституція, нелегальна міграція, експлуатація людини.

Рассматриваются исторические аспекты возникновения и существования торговли людьми в разные времена, отношение к ней со стороны власти, распространение этого явления в разные исторические периоды развития и в разных странах.

Ключевые слова: исторические аспекты, торговля людьми, торговля женщинами, рабство, работорговля, проституция, нелегальная миграция, эксплуатация людей.

In this article the historical aspects of origin and existence of trading in people in different times, powers attitude toward it, distribution of this phenomenon in different historical periods of development and in different countries are examined.

Keywords: historical aspects, trading in people, trading in women, slavery, slave-trade, prostitution, illegal migration, exploitation of people.

Торгівля людьми існує з давніх часів і має глибоке історичне коріння, яке тісно пов'язане з рабством та работоргівлею. Як різновид бізнесу цей вид злочинної діяльності виник з моменту встановлення товарно-грошових відносин і зберігся до наших днів, змінюючи та вдосконалюючи свої форми.

Дослідженню питання виникнення та існування торгівлі людьми значну увагу приділяли вчені, діячі культури та мистецтва минулого, зокрема, Ам-Рін Отто Генне, А. Валлон, М. Гернет, В. Дерюжинський, Є. Дюпуї, Д. Інгрем, Ч. Ломброзо, В. Тарновський, Г. Ферреро, Е. Штаерман, С. Шашков, Ф. Яновський, а також сучасні вчені, такі як М. Бліщенко, Н. Гуторова, В. Івашенко, І. Карпець, Г. Кохан, Я. Лизогуб, В. Панов, Ю. Римаренко та ін.

Метою статті є розгляд історичних аспектів виникнення та існування торгівлі людьми в різні історичні періоди розвитку і в різних країнах.

Виникнувши на зорі людства (в античні часи), найбільшого розвитку і поширення торгівля людьми набула в рабовласницьку епоху, коли рабство та пов'язана з ним работоргівля були офіційною політикою багатьох країн. Підтвердженням цього є низка європейських документів. Наприклад, згідно з мирним договором 1713 р. з Іспанією Велика Британія отримала легальне право на ввіз негрів-рабів в іспанські колонії в Америці [1, с. 48].

Період найбільшого розвитку работоргівлі припадає на XVIII ст. та перші дві третини XIX ст., коли в Америку було ввезено з Африки майже 15 млн рабів-негрів [2, с. 32].

На початку XX ст. рабство в його класичному вигляді поступово почало зникати, модифікуючись у звичай та інститути, подібні до нього за своєю суттю, а саме:

1. Боргова кабала, тобто статус або становище, яке виникає внаслідок закладу боржником у забезпечення боргу своєї особистої праці або праці залежної від нього особи, якщо цінність виконуваної роботи, що належним чином визначається, не зараховується в погашення боргу, або якщо тривалість цієї роботи не обмежена і характер її не є визначеним.

2. Закріпачення, тобто статус або становище орендаря, який в силу закону, звичаю чи угоди змушений жити і працювати на землі, що належить іншій особі, і виконувати певну роботу для такої іншої особи за винагороду або без такої, і не може змінити цей свій стан.

3. Будь-який інститут чи звичай, в силу якого:

а) жінку обіцяють видати або видають заміж, без права відмови з її боку, її батьки, опікун, сім'я чи будь-яка інша особа або група осіб за винагороду грішми чи натурою;

б) чоловік жінки, його сім'я чи його клан мають право передати її іншій особі за винагороду або іншим чином;

в) жінка після смерті чоловіка передається в спадок іншій особі.

4. Будь-який інститут чи звичай, в силу якого дитина або підліток молодше 16 років пе-



редається одним або обома своїми батьками чи своїм опікуном іншій особі, за винагороду або без такої, з метою експлуатації цієї дитини чи підлітка або його праці [4, с. 136].

Однією з різновидностей торгівлі людьми є експлуатація проституції¹ третіми особами.

Проституція своїми коріннями сягає в далеку давнину. Виникнувши на початку людства, це явище пережило більшість інших соціальних інститутів. Вона існувала й існує у всьому світі незалежно від соціально-економічного устрою життя людини і суспільства, політичних поглядів, ідеології, ставлення до цього явища з боку органів влади.

Перші документальні згадки про проституцію можна зустріти в джерелах, які належать до історії становлення найдревніших держав людської цивілізації – Єгипту, Персії, Древньої Греції, Древнього Риму, Індії та інших.

Більшість авторів, які вивчали історію проституції, виділяють три форми її існування: проституцію гостинності, релігійну, або священну, проституцію, легальну проституцію.

Проституція гостинності бере початок з давніх давен, коли прийняти належним чином гостя вважалось священним обов'язком. Господар повинен був зустріти кожного чужоземця, навіть свого ворога, і запропонувати йому все найкраще, що в нього є. Це сприяло розвитку торговельних відносин та налагодженню тісніших зв'язків між народами. Іноземці, в свою чергу, відчували звичайно потребу в спілкуванні з жінками. Це призвело до того, що звичай гостинності було доповнено обов'язком господаря запропонувати гостю свою сестру, дружину чи дочку для статевих зносин. Із збільшенням попиту на такі послуги цей звичай поступово набув характеру сімейної торгівлі, яка сприяла поширенню проституції. Жінка, перебуваючи у становищі рабині, перетворювалась на товар, який незалежно від її бажання пропонувався гостеві [6, с. 574].

Зокрема, досліджуючи питання поширення проституції у Стародавньому Вавилоні, Ам-Рін Отто Генне встановив, що за вказівками жерців кожна вавилонянка була зобов'язана раз у житті провести певний час у храмі Венери, віддаючись за гроші кожному бажаному іноземцю. Гроші, вилучені таким чином, поступали на олтар богині, а звідти – жерцям. Геродот розповідав, що бідні жителі Вавилону з часу підкорення його персами займалися тим, що торгували своїми дочками. Квінт Курцій, історик Олександра Великого, називає Вавилон найаморальнішим містом у світі. За його словами, батьки і чоловіки торгували тут своїми дочками і дружинами [7, с. 18]. Подібний культ існував також і в інших державних формуваннях, де міжнародні відносини були розвинені, а духовенство досить сильним для того, щоб зосередити у своїх руках вигідний промисел.

Становлення рабовласницького ладу, виникнення рабовласницької держави персоніфікує проституцію, і вона постає перед нами вже фактично в тому вигляді, в якому відома і зараз. Якщо чоловіки-раби купувалися для праці, то жінки-рабині – в основному для розпусти, задоволення сексуальних потреб рабовласників. В 594 р. до н.е. в Стародавній Греції проституція офіційно визнається як соціальний інститут, який супроводжує людське суспільство. Для заняття проституцією залучаються жінки з числа рабинь [8, с. 89].

Якщо Схід по праву вважається колыскою релігійної проституції, то прилеглі до Середземного моря країни справедливо можна назвати колыскою проституції сучасної, європейської. Адже саме там утворилися найбільші портові міста і центри торгівлі, через які здійснювалися міжнародні зв'язки з Європою. Значного поширення проституція набула в Греції, Римській імперії та Індії.

Зокрема, за даними Є. Дюпуї, у будинки розпусти Греції, які були дозволені Солонем VI і перебували у віданні держави, закупувалися рабині з грецьких приморських міст, Малої Азії та інших регіонів [8, с. 89-91]. Вхід у такі заклади дозволявся за мізерну плату, доступну всім бажаним. Будинки розпусти могла відкрити кожна особа, оскільки попит на них був великий. На це потрібний був дозвіл, а також необхідно було сплачувати податки.

Ще більшого поширення набула проституція в Римській імперії, де вона стала також одним із джерел отримання прибутків. Держава наклала податки не лише на будинки розпусти, а й на торгівлю жінками з метою використання їх у проституції і на самих проститутках.

¹ Проституція (від слів “ганьблю”, “безчещу” – лат.) – соціальне явище, що виникло у III – II столітті до н.е., яке виражається у продажі жінкою свого тіла з метою здобути засоби до існування [5, с. 1071].



Про втягнення в заняття проституцією шляхом торгівлі людьми вказували ще автори XIX – початку XX ст. Зокрема, Ч. Ломброзо та Г. Ферреро, кваліфікуючи проституток на природжених і випадкових, говорили, що багато випадкових проституток є жертвами торгівлі ”живим товаром”, яка існувала і на той час у багатьох місцях [9]. Вони зазначали, що торгівля жінками проводилася відкрито, але часто траплялося, що молоді дівчата втягувались у таку діяльність шляхом обману, наймаючись гувернантками, компаньйонками, і в результаті та за допомогою грубих засобів насильства потрапляли в будинки розпусти.

Перші міжнародні угоди щодо запобігання торгівлі людьми ототожнювали її з торгівлею жінками, насамперед для цілей їх сексуальної експлуатації. Це пояснюється тим, що саме торгівля жінками з метою примусового використання в проституції отримала широке розповсюдження в сучасному світі як один з найбільш прибуткових видів бізнесу.

Уряди багатьох держав світу, міжнародні урядові та неурядові організації привертали увагу тільки до частини проблеми торгівлі людьми – торгівлі жінками з метою використання їх в примусовій проституції. Як синонім торгівлі людьми почав вживатися термін «біле рабство». Вперше він з'явився на початку XX ст., коли більшість держав тодішньої Європи у 1904 р. підписали у Парижі Міжнародну угоду щодо боротьби з рабством. У той час особлива увага приділялась жінкам з Великої Британії, яких змушували займатись проституцією в країнах континентальної Європи. Пізніше поняття «білого рабства» поширилось на загальне поняття торгівлі «живим товаром» [11].

Таким чином, створювалося враження, що саме торгівля жінками з метою використання їх у примусовій проституції покриває собою весь феномен торгівлі людьми. Таке сприйняття проблеми стало досить стійким і продовжувало закріплюватися в міжнародних документах, національному законодавстві багатьох країн світу, в програмах запобігання цьому явищу тощо.

Зведення торгівлі людьми до торгівлі жінками характерне для Конвенції ООН «Про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами», яка була прийнята у 1949 р. [4, с. 144-154].

Саме таке розуміння торгівлі людьми закріплено у більш пізніх міжнародно-правових актах, у яких вона почала визначатись як усі дії та відповідні наміри, пов'язані із вербуванням, транспортуванням у межах однієї країни або за її межами, купівлею-продажем, переміщенням, передачею з рук у руки або утриманням осіб:

а) залучених до використання обманним шляхом, змушуванням (включаючи використання або погрози насильством чи зловживання службовим становищем) або борговою залежністю (кабалою);

б) з метою утримання цієї особи, незалежно від того, оплачується її праця чи ні, в підневільному стані (домашньому, сексуальному або репродуктивному), в примусовій праці або в умовах, тотожних рабству.

Останнє за часом міжнародно-правове визначення торгівлі людьми наводиться в Протоколі про попередження та запобігання торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, та покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятому 15 листопада 2000 р. [12]. Відповідно до ст. 3 цього Протоколу торгівля людьми означає здійснення з метою експлуатації вербування, перевезення, передачі, переховування або отримання людей шляхом погрози силою або її застосування чи інших форм примушування, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу у вигляді платежів чи вигод для отримання згоди особи, яка контролює іншу особу.

Окремо у цьому документі акцентується увага на двох обставинах:

- по-перше, згода жертви торгівлі людьми на заплановану експлуатацію не береться до уваги, якщо був використаний будь-який засіб впливу, що вказаний у визначенні торгівлі людьми;

- по-друге, вербування, перевезення, передача, переховування чи отримання дитини з метою експлуатації вважається торгівлею людьми навіть у тому випадку, коли вони не були пов'язані із застосуванням одного із засобів впливу, вказаних у визначенні торгівлі людьми.

Така ситуація характерна і для України, оскільки на сучасному етапі для України найбільш поширеним є використання жінок у легальному та нелегальному сексуальному бізнесі розвинутих країн. Однак знайти точне визначення торгівлі жінками дуже важко, адже під це



визначення потрапляють як викрадені або умисно обмануті жінки, котрі зазнають протизаконного фізичного і статевого поводження і котрих торгівці примушують займатися проституцією, так і ті жінки, які добровільно дозволяють собою торгувати та займаються проституцією через матеріальну скруту [13, с. 136].

Насправді поняття «торгівля людьми» охоплює більш широке коло соціальних явищ. Предметом торгівлі може бути будь-яка особа незалежно від віку та статі: чоловіки – з метою експлуатації праці, діти – з метою використання у жебрацтві, комерційного усиновлення, експлуатації в проституції і порнобізнесі, будь-які особи – для вилучення та трансплантації органів. Торговля жінками з метою примусового використання в проституції є лише складовою частиною торгівлі людьми.

Останнім часом торгівля людьми все більше ототожнюється з нелегальною міграцією, особливо в країнах Західної Європи та Північної Америки. Як зазначає Ю.І. Римаренко, торгівлю людьми треба розглядати як різновид і спосіб міжнародної міграції [13, с. 74-75].

Торговля людьми розглядається і як проблема розподілу трудових ресурсів. Розгляд проблеми крізь призму організації праці приводить до висновку, що торгівля людьми є не чим іншим, як експлуатацією людини, примушуванням її до виконання тих чи інших трудових функцій.

Таким чином, розгляд торгівлі людьми в історичному аспекті дає можливість дійти висновку, що торгівля людьми має глибоке історичне коріння. Вона тісно пов'язана з рабством, работоргівлею та експлуатацією проституції третіми особами. Ставлення до неї з боку державної влади в різні часи і в різних країнах було різноманітним, а іноді навіть полярним – від офіційного дозволу до заборони, яка підкріплювалася жорстокими репресіями.

На сучасному етапі розвитку людства торгівля людьми визнана як недопустиме суспільне явище, якому необхідно рішуче протидіяти. Боротьба з ним вимагає вироблення ефективних методів протидії як на державному, так і на міжнародному рівнях.

Список використаної літератури:

1. Валлон А. История рабства в античном мире. – Смоленск, 2005.
2. Ингрэм Дж.К. История рабства от древнейших до новых времён. – СПб., 1896.
3. Штаерман Е.М. Расцвет рабовладельческих отношений в Римской республике. – М., 1964.
4. Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба із злочинністю та взаємна правова допомога: Зб. док. – К., 1996. – Кн. 1.
5. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров; редкол.: А.А. Гусев и др. – Изд. 4-е. – М., 1987.
6. Шашков С.С. Собрание сочинений. – СПб., 1898. – Т. 1.
7. Отто Генне ам-Рин. Недостатки современного полицейского надзора за общественной нравственностью: Проституция и торговля женщинами. Меры борьбы с этим злом / Пер. с нем. Г.И. Гордона. – СПб., 1900.
8. Дюпуи Е. Проституция в древности и половые болезни. – СПб., 1907.
9. Ломброзо Ч., Ферреро Г. Женщина преступница и проститутка. – Ставрополь, 1991.
10. Блох И. История проституции / Пер. с нем. П.И. Лурье-Гиберман. – СПб., 1913. – Т. 1.
11. Горбунова О.Г. Міжнародні документи та законодавство зарубіжних країн стосовно проституції, торгівлі жінками та змушування їх до роботи у секс-бізнесі. Боротьба з торгівлею жінками: проблеми вдосконалення законодавства та завдання органів внутрішніх справ України // Вісник Харків. ун-ту внутр. справ. – 1999. – Спец. вип. – С. 14-22.
12. Протокол о предупреждении и пресечении торговли людьми, особенно женщинами и детьми, и наказаний за неё, дополняющий Конвенцию ООН против транснациональной организованной преступности: Принят резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 2000 года.
13. Нелегальна міграція та торгівля жінками у міжнародно-правовому аспекті: У 2 кн. / Відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв; За ред. Ю.С. Шемшученка – К., 2001. – Кн. 1.

Надійшла до редакції 15.12.2011

